

สรุปประเด็นสำคัญ
สมัชชาวิชาการความมั่นคงทางอาหาร
ประจำปี 2555

วันที่ 16 พค.2555

สถานการณ์สากล

การแย่งยึดที่ดินกับความมั่นคงทางอาหาร

- การแย่งยึดที่ดินที่เป็นปรากฏการณ์ขยายตัวอย่างกว้างขวางในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีจุดเริ่มต้นจากวิกฤติอาหารในปี 2551 ตามมาด้วยวิกฤติการเงินที่เริ่มต้นที่สหรัฐอเมริกาจนลุกลามไปเกือบทั้งยุโรป
  - กลุ่มประเทศผู้นำเข้าอาหารไม่ต้องการเป็นเพียงผู้ซื้อ หากแต่ต้องการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหารโดยการมุ่งไปใช้ที่ดินในประเทศอื่น ๆ เพื่อผลิตอาหารกลับประเทศตน หรือกระทั่งส่งออกไปยังประเทศอื่น ๆ

- กองทุนการเงิน สถาบันการเงินการลงทุน
หันเหทิศทางการลงทุนมาที่การแย่งชิงที่ดิน
มีความเสี่ยงน้อยกว่า และทำกำไรมากกว่า
การลงทุนที่ดินทำการเกษตรกลายเป็น
ช่องทางกำไรที่มีอนาคตมาก
- ในช่วงเวลาสิบปีมีข้อตกลงแย่งยึดที่ดินไป
แล้ว 1,400 ล้านไร่ ทั่วโลก ครึ่งหนึ่งอยู่ใน
ทวีปแอฟริกา
- บริษัทและรัฐบาลมีข้ออ้างว่า มีการจ้าง
งานเพิ่มขึ้น แต่ในความเป็นจริงเป็นการ
ผลิตขนาดใหญ่ที่ใช้เครื่องจักรเป็นหลัก

- ผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร
  - ชาวบ้านสูญเสียที่ดิน สูญเสียวิถีชีวิตการทำมาหากิน
  - การแย่งชิงทรัพยากรน้ำ
  - การขยายตัวของเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวอย่างรวดเร็ว กว้างขวาง ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและฐานทรัพยากรอาหารอย่างรุนแรง

- **ทางออก**
  - **สร้างอธิปไตยทางอาหาร**
  - **ปฏิรูปที่ดิน**

สถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหาร ของประเทศไทย

ด้านการจัดการน้ำ

- จากภาวะน้ำท่วมปีที่ผ่านมา แนวทางคือการนำน้ำออก จากท่งให้เร็วที่สุด ซึ่งดำเนินการโดยทำการขุดลอก และขยายลำน้ำลำคลองเพื่อให้สามารถส่งน้ำไปได้ สะดวก แต่ผลจากการขยายลำน้ำออกไปกว้างกว่า ขนาดเดิมส่งผลให้ในปีนีในลำน้ำต่างๆ เกิดสภาพแล้ง ขึ้น
- การจัดการน้ำ มุ่งหมายเพียงเพื่อป้องกันอุตสาหกรรม พื้นที่ประมาณแสนกว่าไร่ ที่ต้องแลกกับป่าอนุรักษ์ พื้นที่เกษตร พื้นที่ที่จะสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- ดังนั้นแนวทางการจัดการน้ำจึงไม่เคยมาปรึกษาหารือ เกษตรกร หรือให้ความสำคัญกับประเด็นความมั่นคง ทางอาหาร

ด้านการกระจายอาหารในภาวะภัยพิบัติ

- ภาวะภัยพิบัติ ได้ชี้ให้เห็นวิกฤติของการกระจายอาหาร
- ระบบธุรกิจค้าปลีกสมัยใหม่ได้ยึดครองตลาด เฉพาะอย่างยิ่งด้านอาหารไม่ต่ำกว่า 50 % และมีแนวโน้มขยายตัวอย่างรวดเร็ว
- จำเป็นจะต้องควบคุมการขยายตัวของธุรกิจค้าปลีกสมัยใหม่ และคุ้มครองส่งเสริมการค้าขนาดเล็กอย่างเป็นผล

ด้านสารเคมีเกษตร

- ประเทศไทยมีการนำเข้าสารเคมีเกษตรเพิ่มมากขึ้นในทิศทางเดียวกันกับการเกิดโรคภัยที่เกี่ยวข้องกับการได้รับสารเคมีเกษตร
- มินงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารทางวิชาการจำนวนมากชี้ชัดถึงผลกระทบต่อโรคไม่ติดต่อ เช่น มะเร็ง เบาหวาน การเป็นหมัน ฯลฯ
- เรายังไม่มีการปฏิบัติการควบคุมการใช้สารเคมีอย่างจริงจัง แม้ว่ามีกฎหมายและเกณฑ์ปฏิบัติอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม

ด้านการปนเปื้อนทางพันธุกรรม

- พีชจีเอ็มส่งผลกระทบต่อต่างๆ ทั้งด้านผลต่อการสูญเสียของพันธุกรรมพื้นถิ่น ผลต่อระบบการผลิตแบบอินทรีย์ ผลต่อการตรวจรับรอง ผลต่อภาพลักษณ์แง่ลบของสินค้า การผูกขาดสิทธิบัตรของเมล็ดพันธุ์โดยบริษัทข้ามชาติ
- ระยะ 5 ปี ของการติดตามตรวจสอบการปนเปื้อนของพีชจีเอ็มโอ ยังไม่พบการปนเปื้อนในข้าว ขณะที่มีการพบในข้าวโพดอาหารสัตว์และถั่วเหลือง แต่ตรวจไม่พบในปีนี้
- ปีนี้ พบในมะละกอ และฝ้าย เกินกว่า 30 % ของตัวอย่าง

ด้านการจัดการที่ดิน

- ประเทศไทยยังมีปัญหาการกระจุกตัวในที่ดินอย่างมาก และเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ขณะที่ปัญหาความขัดแย้งเรื่องสิทธิที่ทำกินก็เป็นปัญหาใหญ่มากเช่นกัน
- การดำเนินการปฏิรูปที่ดินที่ผ่านมา ทั้งโดยกฎหมายและมาตรการต่าง ๆ เช่น รัฐธรรมนูญ พรบ.ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม การเช่าที่ดินราชพัสดุ กองทุนเพื่อจัดหาที่ดินให้เกษตรกรต่างๆ ก็ยังพบว่ามีปัญหาในการดำเนินงาน และท้ายที่สุดก็พบว่าที่ดินยังคงหลุดมือจากเกษตรกรอย่างรวดเร็ว
- ข้อเสนอและการผลักดันของเครือข่ายปฏิรูปที่ดิน และภาคประชาชน ได้แก่ การจัดการที่ดินโดยชุมชนหรือโฉนดชุมชน การจัดตั้งธนาคารที่ดิน การเก็บภาษีที่ดินและทรัพย์สิน การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม
- อย่างไรก็ตามปัญหาเผชิญหน้าที่สำคัญมากในขณะนี้คือ การใช้ความรุนแรงคุกคามชาวบ้านในหลายพื้นที่

โครงสร้างและปัญหาการผูกขาด ในระบบเกษตรกรรมของประเทศไทย

- โครงสร้างการผลิตการตลาดเกษตรและอาหารของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มีลักษณะครบวงจรมากขึ้นโดยบริษัทขนาดใหญ่
- ดังนั้นจึงมีรูปการณ์ที่เรียกว่าการผูกขาดแนวตั้งมากขึ้น
- นโยบายด้านการเกษตรที่เน้นด้านราคา และประชานิยม ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาประสิทธิภาพ การพัฒนาโครงสร้างและการวิจัย บิดเบือนทำลายตลาด และไม่สร้างความเข้มแข็ง และความสามารถในการแข่งขันของการผลิตและเกษตรกรรมและมีจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารในระยะยาว

- การบริหารจัดการสินค้าจากต้นทางถึงปลายทาง “จากแปลงปลูกสู่ปาก” logistic มีความสำคัญในการบริหารต้นทุนและประสิทธิภาพของธุรกิจ
- “เกษตรพันธะสัญญา” เป็นรูปแบบการจัดการที่ตอบโจทย์หลายประการในยุคสมัยการเปิดเสรีการค้า การแข่งขัน และการกีดกันกันและกัน และการปฏิบัติมาตรฐานสินค้าต่าง ๆ

- **ความเป็นธรรมในระบบเกษตรพันธะสัญญา ?**
  - อำนาจและการควบคุม
  - การครอบงำสื่อ
  - บทบาทของรัฐ
- **ต้นทุนจริงที่ถูกซ่อนไว้**
  - อาหารที่เรากินอยู่ไปปล้นเขามาหรือเปล่า ตั้งอยู่บนหลักความเป็นธรรม และสิทธิมนุษยชนหรือไม่
- **กลไกระงับข้อพิพาท หรือกระบวนการยุติธรรม**
- **รัฐต้องทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิเกษตรกร และสร้างความเป็นธรรม อบต.น่าจะมีบทบาทสำคัญได้**

ความมั่นคงทางอาหาร

ผลการศึกษา
และการขับเคลื่อนนโยบาย
ระดับชุมชนและระดับชาติ

- ชุดโครงการความมั่นคงทางอาหาร สกว. มีบทเรียนในเชิงกระบวนการพัฒนาแผนการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารในระดับท้องถิ่น โดยสร้างกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับองค์กร หรือกลไกส่วนท้องถิ่น

การศึกษาระดับพื้นที่ 26 ชุมชน

นิยามความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

- ให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร
- สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหาร
- ความเสี่ยงและความเปราะบาง กับศักยภาพของชุมชน

**มิติทางเศรษฐกิจ คือมีรายได้ที่เพียงพอ
และสิทธิในระบบการค้าอาหาร**

- การจัดการเรื่องการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร ขึ้นกับแบบแผนการบริโภคของแต่ละที่ และสัมพันธ์กับหลายประเด็น หลายมิติ
- องค์ประกอบสำคัญคือ
  - นิเวศ
  - วัฒนธรรม
  - สังคม
  - การเมือง “การกระจายอำนาจ” อบต.ต้องมีส่วนในการกำหนดนโยบาย และมาตรการสร้างความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่น

แผนยุทธศาสตร์ของคณะกรรมการ อาหารแห่งชาติ

(ร่าง)แนวทางขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงอาหารในระดับชุมชน/ประเทศ

เป้าหมาย

เพื่อความมั่นคงด้านอาหารของประเทศ / ท้องถิ่น / ชุมชน อย่างยั่งยืน

ผลิตอะไร ผลิตเท่าไร ผลิตอย่างไร
เข้าถึงหรือไม่ พอเพียงหรือไม่
ถูกหลักโภชนาการหรือไม่

นโยบายของรัฐในการส่งเสริมพัฒนา การผลิตเมล็ดพันธุ์ ของเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชน

- กรมการข้าว ซึ่งให้การส่งเสริมศูนย์เมล็ดพันธุ์ชุมชนอยู่
ราว 2,000 ศูนย์
  - มีแนวทางในการสนับสนุนให้ชุมชนผลิตเมล็ดพันธุ์ให้
เพียงพอแก่ความต้องการ
  - ต้องการส่งเสริมการรวมตัวของผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์เป็นชมรม
หรือสมาคมซึ่งประกอบด้วยกลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน
และภาคเอกชน
  - ยังเป็นเรื่องยากที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถทำพันธุ์คัด
พันธุ์หลักเอง แต่มีแนวโน้มจะให้ความสำคัญมากขึ้น
  - ส่งเสริมและรับรองพันธุ์กรรมพื้นบ้าน
  - ภาคเอกชนต้องการผลักดันการส่งออกเมล็ดพันธุ์ข้าวแต่กรม
ยังไม่สามารถตัดสินใจได้

- กรมวิชาการเกษตร ได้ส่งเสริมสหกรณ์ การเกษตรในการผลิตเมล็ดพันธุ์ถั่วเหลือง และ ถั่วเขียวประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี
- ขบวนการเกษตรกรรายย่อยมีข้อสรุปอย่างมั่นคง ว่า มีเพียงการรักษาพันธุ์กรรม และเมล็ดพันธุ์ให้อยู่ในมือชาวบ้านเท่านั้น จึงจะอยู่รอดได้
- กระบวนการพันธุ์กรรมของชาวบ้าน และชุมชน ได้มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง จากการสรุป บทเรียนมา 6 ปี จึงได้ก่อตั้งเป็น “เครือข่าย อีสระภาพทางพันธุ์กรรม”

บทเรียนและความท้าทายของวิสาหกิจ ชุมชนในการอนุรักษ์ ปรับปรุง และพัฒนา เมล็ดพันธุ์

- ประสพการณ์การจัดการของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา
สุพรรณบุรี ได้ยกระดับไปถึงการคัดเลือก และขยาย
พันธุ์กรรมพื้นบ้านที่ตอบสนองความต้องการผู้บริโภค
ในท้องถิ่น และร่วมมือกับโรงสีในจังหวัดจัดการตลาด
- มาตรฐานคุณภาพเมล็ดพันธุ์ของชาวบ้านมีมาตรฐาน
สูงมาก (เปอร์เซ็นต์การงอก การปน) สูงกว่าเมล็ด
พันธุ์จากศูนย์ของกรมการข้าว และผลิตยังไม่
เพียงพอความต้องการในเครือข่าย อย่างไรก็ตามใน
ภาวะนั้น่าท่วมก็สามารถบรรเทาความเดือดร้อน

ประสบการณ์จากพ่้าว มาสู่คำถามหลักคือ
“ทำไมรัฐไม่ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน”

- ชาวบ้านต้องการการสนับสนุนจากรัฐอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม
- กฎหมายและกลไกของรัฐมีอำนาจจับกุมยึดของเด็ดขาดทันทีแม้ยังไม่มีหลักฐานหรือข้อหาชัดเจน
- ชาวบ้านต้องการเตรียมความพร้อมสู่อาเซียน แต่ก็ยังไม่เห็นการขยับตัวของรัฐมาส่งเสริม